

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-47>

УДК 339.727.22

ОФШОРНІ ФІНАНСОВІ ЦЕНТРИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ВПЛИВ НА ВІТЧИЗНЯНУ Й СВІТОВУ ЕКОНОМІКУ

OFFSHORE FINANCIAL CENTERS: FEATURES OF FUNCTIONING AND IMPACT ON THE DOMESTIC AND WORLD ECONOMY

Кондрат Ірина Юріївнакандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7401-3128>**Папірник Соломія Євгенівна**студент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5504-552X>**Kondrat Iryna, Papirnyk Solomiia**

Lviv Polytechnic National University

У статті визначено сутність сучасних офшорних фінансових центрів (ОФЦ), їхню відмінність від податкових гаваней. Досліджено мотиви, які зумовлюють нарощення обсягів діяльності офшорів, вигоди та недоліки для них самих та клієнтів. Визначено позитивні і негативні наслідки функціонування офшорних зон на рівні світової економіки, встановлено роль ОФЦ у формуванні світової фінансової кризи 2008 р. шляхом емісії на своїй території проблемних деривативів. Досліджено масштаби офшоризації української економіки. Розглянуто структуру прямих іноземних інвестицій з та в Україну в розрізі країн світу та їх специфічні форми (round tripping та debt-to-equity операції). На основі дослідження ключових факторів популярності офшорних схем серед вітчизняних підприємців запропоновано шляхи зменшення проблеми офшоризації української економіки задля зростання ВВП України та добробуту її громадян.

Ключові слова: офшорний фінансовий центр, податкова гавань, прямі іноземні інвестиції, round tripping операції, debt-to-equity операції, деофшоризація.

The article considers the history of the formation of modern offshore financial centers (OFC), the main differences between offshore financial centers and tax havens. The aims of the study are: to determine the nature and specifics of OFC activities, to study the peculiarities of foreign direct investment from and in Ukraine by offshore companies, to establish the positive and negative consequences of offshore zones for the global economic system in general and for the domestic economy in particular. The main factors of attractiveness of offshore jurisdictions are analyzed. The motives that force offshore zones to actively increase their activities and the resulting benefits and losses for both the tax havens and for their customers have been studied. In addition, the positive and negative consequences of the functioning of offshore zones at the level of the world economy have been identified. Emphasis is placed on the fact that offshore jurisdictions have played a significant role in shaping the global financial crisis of 2008, in particular by issuing problematic ABCPs on its territory. Particular attention is paid to the study of the scale of offshorization of the Ukrainian economy. The structure of foreign direct investment in Ukraine, in particular in terms of countries, is considered. It is noted that the main specificity of foreign direct investment in Ukraine is the so-called round tripping operations, which consist in sending funds abroad by residents, which are then returned to the country in the form of foreign direct investment. A comparison of the share of round tripping operations in the total stock of direct investment in Ukraine with a similar indicator for other European countries is made, the existing trends of the indicator and the main reasons for its potential growth are studied. In addition, it was noted that another specific feature of FDI in Ukraine – the implementation of debt-to-equity operations, which are a compromise way to restructure debt, identified the main factors of their popularity. Based on a study of key factors in the popularity of offshore schemes among domestic entrepreneurs, ways to reduce the problem of large-scale offshoring of the Ukrainian economy to promote Ukraine's GDP and welfare of its citizens are proposed.

Keywords: offshore financial center, tax havens, foreign direct investment, round tripping operations, debt-to-equity operations, deoffshorization.

Постановка проблеми. В умовах поступового стирання національних кордонів та нарощення глобалізаційних процесів важливим фактором у конкурентній боротьбі та популярним методом податкової оптимізації виступає офшоризація. Попри юридичну законність, функціонування офшорів призводить до того, що бюджети країн світу щороку сукупно втрачають близько 500 млрд. дол. [1], які могли б бути ефективно використані для потреб охорони здоров'я, оборони, освіти тощо. З огляду на популярність офшорних схем серед українських підприємців та значні масштаби відтоку капіталу з України в офшорні юрисдикції, дослідження впливу офшорів на вітчизняну економіку та пошук шляхів вирішення цієї проблеми є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання функціонування офшорних зон привертає увагу багатьох науковців. Зокрема, Хоменко І. О. та ін. досліджували передумови створення, характеристики офшорних зон та їхній вплив на надходження прямих іноземних інвестицій в Україну [2]. Neha Sinha та Ankita Srivastava встановили різницю між офшорними фінансовими центрами й податковими гаванями та їхню роль у світовій економіці [3]. Дослідженню позитивних та негативних наслідків функціонування офшорних центрів в Україні та світі й мотивів нарощення ними обсягів діяльності присвятили свою працю Лебідь О. В. і Гаркуша В. О. [4]. Annette Alstadsjætera, Niels Johannesenb та Gabriel Zucman оцінили суму фінансових ресурсів, яка належить кожній країні в офшорних податкових гаванях [5]. Переваги та недоліки використання суб'єктами господарювання та державою офшорних зон описують в своїх працях Мартиненко В. О. [6], Ливдар М. В. [7], Леган І. М. [8]. Вплив фінансових операцій ОФЦ на розгортання світової фінансової кризи 2008 р. дослідили Daniel Haberly, Dariusz Wojcik [9] та Daniela Iuliana Radu [10]. Давиденко Н. М. визначено загрози, які створює офшоризація для фінансової безпеки та економіки окремої держави [11].

Формулювання цілей статті: визначити сутність і специфіку діяльності ОФЦ, дослідити особливостей здійснення прямих іноземних інвестицій з та в Україну офшорними компаніями, встановити позитивні й негативні наслідки функціонування офшорних зон для світової економічної системи загалом і для вітчизняної економіки зокрема.

Виклад основного матеріалу дослідження. Унікальним явищем сучасної світо-

вої економіки є її офшоризація, передумовою для розвитку якої слугує широкомасштабна глобалізація, орієнтованість кожної з держав на підвищення конкурентоспроможності власної економіки та її бізнес-структур, а також прагнення приватного бізнесу вести свою діяльність на найвигідніших засадах. Відомо, що практика ухилення від податку бере свій початок з античності. Для уникнення обов'язку щодо сплати мита багаті жителі Афин реалізовували свої товари поза межами міста [2]. Сьогодні для податкової оптимізації компанії вдаються до використання переваг, які пропонують ОФЦ та податкові гавані. Незважаючи на поверхневу тотожність цих інституцій, між ними існує принципова відмінність. Офшорний фінансовий центр – це країна або юрисдикція з фінансовими центрами, які складаються з фінансових установ, що працюють переважно з нерезидентами та/або в іноземній валюті в масштабі, непропорційному розвитку приймаючої країни. Натомість податковими гаванями є країни або окремі території, що задля залучення фінансових ресурсів використовують сприятливий податковий клімат, який при цьому поширюється на всі компанії. Отже, основна розбіжність полягає у контингенті клієнтів [3].

Дослідження мотивів, які змушують офшорні зони активно нарощувати свою діяльність, показало, що більшість сучасних офшорних юрисдикцій діють у країнах зі слабким економічним розвитком. Не маючи сприятливих для залучення іноземного капіталу кліматичних та ландшафтних умов, власного виробництва, мінеральних та корисних копалин, достатнього розвитку промислової сфери, ці держави обирають шлях формування офшорних фінансових центрів як можливість поліпшення інвестиційної активності та нарощення обсягів доходів державного бюджету в існуючих несприятливих умовах розвитку. Пропонуючи низьку ставку податків, вони збільшують попит на свої послуги з боку зацікавлених сторін та на цій основі отримують більше доходів, аніж при високій ставці оподаткування. Як результат, спостерігається залучення іноземних інвестицій, збільшується обсяг валютних надходжень, зростає кількість робочих місць (зокрема, юристів, бухгалтерів та секретарів), з'являється можливість вивчення закордонного досвіду та його поступового впровадження задля прискорення економічного, соціального та науково-технічного розвитку країни. У деяких країнах офшорний бізнес приносить до 50% доходів [4].

Окрім самих офшорних юрисдикцій, вигодонабувачами в контексті масштабної офшоризації світової економіки є заможні громадяни, які зберігають свої кошти в офшорах, щоб збільшувати статки між поколіннями, створюючи новий глобальний аристократичний клас і посилюючи тим самим економічну нерівність, та корпорації, які користуються послугами офшорних юрисдикцій для податкової оптимізації або приховування власності, переслідуючи при цьому мету випередження своїх конкурентів та домінування на ринку. Наприклад, громадяни Саудівської Аравії близько 70% свого багатства зберігають в офшорах; а громадяни скандинавських країн – лише 15% [5]. До законного зменшення суми сплачуваних податків шляхом використання податкових гаваней вдаються зірки шоу-бізнесу, спортсмени, гіганти світового бізнесу Apple, Google, Facebook, Nike, Goldman Sachs, IBM, Walmart та ін.

Сучасний офшоринг є достатньо суперечливим явищем, оскільки діяльність офшорного суб'єкта може зміщуватися від податкової оптимізації до відтоку капіталу, здійснення незаконної діяльності та легалізації доходу, отриманого злочинним шляхом. У табл. 1 наведемо позитивні та негативні для світової економіки наслідки функціонування офшорних зон.

Отже, офшоризація економіки породжує як можливості, так і загрози для її ефективного та збалансованого розвитку. Окрім безпосеред-

нього впливу на рівні окремої держави, широкомасштабне використання офшорних схем призводить до деструктивних змін у масштабі глобальної економічної системи. Наприклад, з 2002 до 2006 р. у США зароджувалася криза ринку нерухомості та похідних фінансових інструментів. Видача американськими банками значного обсягу іпотечних кредитів позичальникам з низьким рівнем платоспроможності супроводжувалася одночасним випуском інструментів сек'юритизації, тобто облігацій під видані кредити. У свою чергу, під емітовані облігації випускалися похідні фінансові інструменти, зокрема комерційні цінні папери, забезпечені активами (Asset-Backed Commercial Paper – ABCP). Емісія проблемних ABCP відбувалася саме на території офшорних юрисдикцій [9]. Відтак активні спекулятивні операції з цими деривативами стали однією з основних причин глобальної фінансової кризи 2008 р., що є яскравим прикладом їх деструктивного впливу на світову економічну систему. Тому набирає популярності світовий тренд боротьби з офшорами, що створює перспективу зменшення ролі податкових гаваней у розвитку світових економічних процесів та встановлення відповідності між місцем отримання прибутку та місцем його оподаткування.

Негативні прояви широкомасштабної офшоризації економіки мають місце в Україні. За даними Tax Justice Network, від 1991 р. з України було виведено 162 млрд дол., тобто її

Таблиця 1

Вплив функціонування офшорних зон на стан світової економіки

Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Зростання ефективності перерозподілу та пришвидшення обігу світових фінансових ресурсів	Втрата дохідної частини бюджету окремими державами внаслідок спрямування коштів в офшорні зони
Зниження загального рівня податкового навантаження	Недобросовісна податкова конкуренція
Підвищення рівня економічного розвитку депресивних територій шляхом їх трансформації в офшорні зони	Зростання рівня безробіття та погіршення соціальної ситуації в країнах-донорах
Сприяння розвитку фінансових ринків	Дестабілізація світової економіки
Забезпечення високого рівня захисту права власності	Створення передумов для відтоку капіталу
Зміцнення міжнародних стосунків	Підвищення рівня тінізації економіки
Зростання конкурентоспроможності національних та світових компаній	Сприяння відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом
Створення передумов для зростання та диверсифікації інвестицій	Невиправдано великі обсяги вкладення коштів в офшори
Зниження рівня інвестиційного ризику	Виникнення значної похибки під час створення економічних прогнозів

Джерело: складено авторами за даними [6–8]

чотирирічний бюджет [12]. Окрім втрати дохідної частини державного бюджету, відтоку капіталу та відмивання незаконно отриманих коштів, небезпечним наслідком офшоризації для вітчизняної економіки є підвищення рівня її тінізації. Зокрема, у 2020 році, за даними Мінекономіки, рівень тіньової економіки в Україні становив 31% офіційного ВВП [13]. Активний процес офшоризації української економіки припадає на початок 90-х років ХХ століття. Першим українським офшором вважається офшор Rado Ltd., який був зареєстрований 1 січня 1980 р. та відтоді має безпосередні взаємозв'язки з Україною. Протягом значного періоду часу це був єдиний офшор в Україні. Наступний відкрився лише через 14 років, після якого зареєстровано ще 468 офшорних компаній. Визначити місце України у світовій офшорній павутині стало можливим після аналізу панамських документів. Опубліковані дані свідчать про існування близько 719000 офшорних вузлів. Водночас безпосереднє відношення до України мають 1689 вузлів, що еквівалентно 0,23% від їх загальної кількості [14]. Тобто роль України у світових офшорних процесах незначна.

Проте негативного забарвлення набуває структура прямих іноземних інвестицій (ПІІ) з України. 96% прямих приватних інвестицій з України – це інвестиції в офшорні юрисдикції. Для порівняння, аналогічна частка Росії – 74%, Чехії – 65%, Угорщини – 58%, США – 55%,

Туреччини – 51%, Польщі – 46%, Молдови – 33%, Німеччини – 30%, Японії – 24%, Словаччини – 8% [1]. Лідером серед офшорних інвестицій за обсягом залучених з України ПІІ є Кіпр. У 2019 р. частка прямих інвестицій, спрямованих з України до Кіпру, склала 94,6%, в 2020 р. – 85,7%. Структуру прямих іноземних інвестицій в економіку України з інших країн світу у 2020 р. наведено в табл. 2.

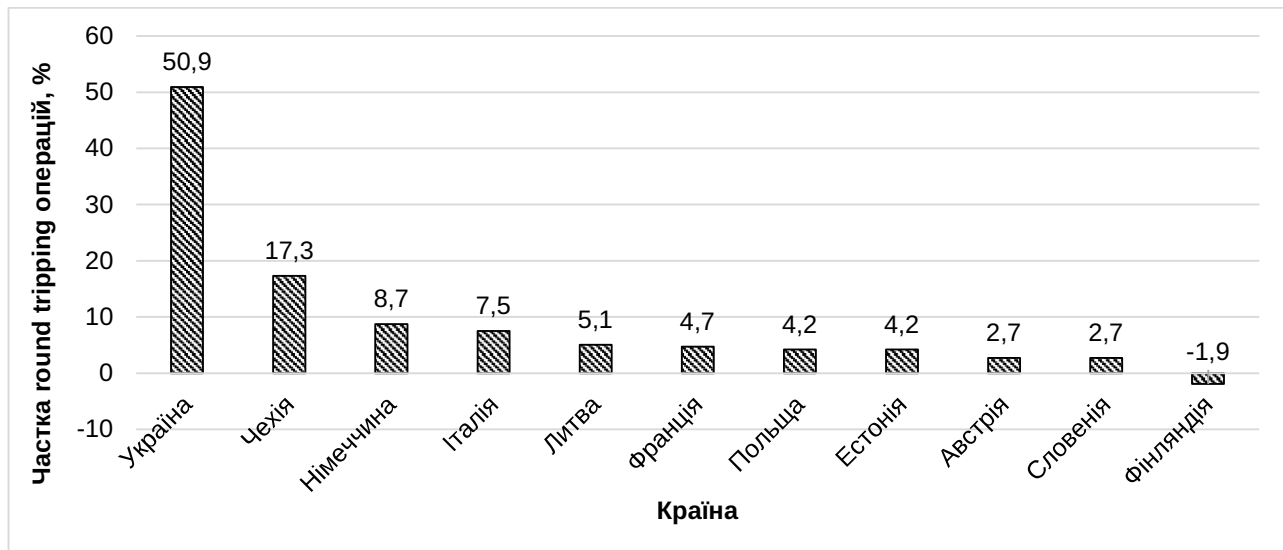
З табл. 2 видно, що найбільшим інвестором в економіку України є Кіпр. Це зумовлено тим, що впродовж багатьох років між Україною та Кіпром діє угода про уникнення подвійного оподаткування. Порівняно значні обсяги інвестицій надходять з Нідерландів, які є офшорною зоною з низькими базовими ставками податків. Дещо меншими, але все ж помітними, є інвестиційні надходження з таких країн як Швейцарія, Велика Британія, Німеччина, Австрія та Люксембург, більшість з яких також відомі низьким рівнем податків. На основі наведених даних можемо говорити про поширеність в Україні операцій round tripping. Їхня сутність полягає в тому, що резиденти скеровують за кордон грошові потоки, а пізніше ці кошти повертаються в країну як прямі іноземні інвестиції. Найбільше це стосується підприємств реального сектору економіки. На рис. 1 наведено частки операцій round tripping у загальному обсязі запасів ПІІ в Україні та окремих країнах Європи (рис. 1).

Таблиця 2

Розподіл прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в Україну в розрізі країн світу у 2020 р.

Країна	ПІІ з країн світу в економіці України, млн дол. США	
	Значення, млн. дол. США	Структура, %
Кіпр	16 481,45	31,64
Нідерланди	9 855,12	18,92
Швейцарія	3 268,18	6,27
Великобританія	2 722,38	5,23
Німеччина	2 321,73	4,46
Австрія	1 670,98	3,21
Люксембург	1 265,73	2,43
Франція	1 038,13	1,99
Російська Федерація	946,31	1,82
Польща	910,55	1,75
США	890,54	1,71
Мальта	755,61	1,45
Британські Віргінські Острови	603,11	1,16
Інші країни	9 361,55	17,97
Усього	52 091,37	100,00

Джерело: складено авторами за даними [15]

Рис. 1. Частка round-tripping у загальному обсязі запасів ПІІ за окремими країнами Європи у 2020 р.

Примітка: Німеччина та Франція – станом на кінець 2019 р.

Джерело: складено авторами за даними [15]

Дані рис. 1 свідчать, що в Україні частка операцій round-tripping є суттєво більшою, ніж в будь-якій іншій проаналізованій країні Європи. Крім того цей показник, починаючи з 2016 р., постійно зростає (у 2021 р. становить 68,5%). Отже, для України характерним є суттєве переважаєння ПІІ з офшорів, що ускладнює ідентифікацію кінцевого бенефіціара, сприяє формуванню олігархічної моделі руху капіталів, призводить до дестабілізації вітчизняної економіки в цілому та її відставання від рівня сусідніх країн.

Ще однією характерною особливістю прямих іноземних інвестицій в Україні є операції debt-to-equity. Вони передбачають здійснення реструктуризації боргу шляхом його переформлення в статутний капітал компанії. При цьому статутний капітал юридичної особи, яка виступає боржником, збільшується на суму боргу перед кредитором, а кредитор в обмін на своє право вимоги до боржника отримує частку в його статутному капіталі. Значної популярності ці операції набули з 2015 р., коли НБУ підвищив вимоги до регулятивного капіталу банків. При цьому найбільші обсяги debt-to-equity операцій проводилися ВТБ Банком, Сбербанком, Альфа-Банком, Промінвестбанком, Укрсоцбанком.

Щоб запропонувати дієві заходи, спрямовані на зменшення рівня офшоризації української економіки, необхідно з'ясувати причини широкого використання офшорних схем

вітчизняними суб'єктами господарювання. Першою передумовою реєстрації суб'єкта господарювання в офшорній юрисдикції є прагнення оптимізувати рівень податкового навантаження, що сприятиме виживанню компанії на ринку. Другим фактором є прагнення суб'єктів господарювання та заможних громадян зберегти свою власність. Частина з них створює офшорні компанії з метою комфорту та захисту від рейдерства. Третім чинником є забезпечення максимальної конфіденційності здійснюваних операцій, що дає змогу приховати кінцевих власників компанії та легалізувати доходи, отримані злочинним шляхом. Окрім зазначеного вище, популяризації офшорних схем в Україні сприяють значні інституційні дефекти та структурні недоліки вітчизняної економіки. Найбільш гостро постає недовіра інвесторів до вітчизняної судової системи, значний рівень корупції, волатильність фінансової та валютної системи, монополізація ринку та олігархізація влади, а також неоднозначне вітчизняне законодавство. У рейтингу, який публікується Світовим Банком під назвою «Doing Business» та характеризує легкість ведення бізнесу в тій чи іншій країні, Україна у 2020 р. посіла 64 місце [13]. Тому вітчизняні інвестори обирають країни, які пропонують лояльніші умови для ведення бізнесу, як офшорні юрисдикції.

Висновки. Офшоризація стала реальною загрозою не тільки для української економіки, а й для ефективного та збалансованого роз-

витку світової економічної системи загалом. Надаючи можливість податкової оптимізації та приховування власності, офшорні юрисдикції сприяють розвитку недобросовісної конкуренції, скороченню дохідної частини бюджетів країн світу, тінізації економіки, активізації процесів відмивання коштів та відтоку капіталу тощо. З огляду на виявлені ключові передумови привабливості офшорних зон серед вітчизняних підприємців, деофшоризація української економіки повинна полягати не лише у безпосередній боротьбі з офшорними юрисдикціями, а й у створенні сприятливих умов для ведення бізнесу на території України, покращенні конкурентоспроможності національної економіки, її детінізації, стабі-

лізації фінансової та валютної системи, удосконаленні законодавства, ефективній протидії рейдерству та оптимізації податкової політики. Таким чином, на основі повернення виведеного в офшори капіталу, який на 29% перевищує обсяг зовнішнього державного боргу [11], існує перспектива зростання ВВП України та добробуту її громадян.

Подальші дослідження цієї тематики є надзвичайно актуальними з огляду на дефіцит фінансових ресурсів для ефективного розвитку вітчизняної економіки після російсько-української війни, а основний напрям досліджень – необхідність впровадження практичних заходів з деофшоризації української економіки та залучення прямих іноземних інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/tackling-global-tax-havens-shaxon.htm>.
2. Хоменко І. О., Волинець Л. М., Шамкало А. О. Особливості надходження прямих іноземних інвестицій та їхній вплив на економіку України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 15–26. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-1\(25\)-15-26](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-1(25)-15-26).
3. Sinha, Neha and Ankita Srivastava. "Offshore Financial Centers and Tax Havens—An overview." *International Taxation – A Compendium*, Chapter 11, 2011, pp. 988–1011. URL: [http://www.nishithdesai.com/fileadmin/user_upload/pdfs/ResearchArticles/Offshore Financial Centers.pdf](http://www.nishithdesai.com/fileadmin/user_upload/pdfs/ResearchArticles/Offshore_Financial_Centers.pdf).
4. Лебідь О. В., Гаркуша В. О. Особливості діяльності офшорних зон та їх роль у системі світових фінансових центрів. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 290–296. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-290-296>
5. Alstadsjter Annette, Niels Johannesen, and Gabriel Zucman. "Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality." *Journal of Public Economics*, 162 (2018): 89–100. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.01.008>.
6. Мартиненко В. О., Гордієнко В. П. Аналіз функціонування офшорних зон та шляхи подолання наслідків їх негативного впливу на економіку України. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 154–160. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/25.pdf.
7. Ливдар М. В., Ярошевич Н. Б., Романик В. І. Еволюція та сучасні особливості світової офшорної системи та вплив на Україну. *Інфраструктура ринку*. 2019. № 38. С. 346–353. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/38_2019_ukr/56.pdf.
8. Леган І. М., Супрунова І. В. Офшорні юрисдикції як інструмент тінізації економіки та транснаціональної злочинності. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 133–139. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.20>
9. Daniel Haberly & Dariusz Wyjck. "Culprits or Bystanders? Offshore Jurisdictions and the Global Financial Crisis", *Journal of Financial Regulation*, vol. 3, 2017, pp. 233–261. DOI: <https://doi.org/10.1093/jfr/fjx005>.
10. Radu, Daniela Iuliana. "Tax havens impact on the world economy." *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, vol. 62, 2012, pp. 398–402. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.064>.
11. Давиденко Н.М., Войцехівська С.І. Офшоризація економіки в контексті забезпечення фінансової безпеки України. *Підприємництво та інновації*. 2022. Вип. 22. С. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/22.11>.
12. Офіційний сайт Tax Justice Network. URL: <https://taxjustice.net>.
13. Офіційний сайт Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>.
14. Антологія офшорів: Путівник по українській офшорній павутині. URL: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html.
15. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.

REFERENCES:

1. Ofitsijnyj sajt Mizhnarodnogo valiutnogo fondu [Official site of the International Monetary Fund]. Website. Available at: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2019/09/tackling-global-tax-havens-shaxon.htm> (accessed

20 March 2022)

2. Khomenko I. O., Volynets' L. M. & Shamkalo A. O. (2021), "Features of foreign direct investment and their impact on the economy of Ukraine", *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia* [Online], no. 1 (25), pp. 15–26. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-1\(25\)-15-26](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2021-1(25)-15-26) (accessed 20 March 2022).

3. Sinha, N., & Srivastava, A. (2011). "Offshore Financial Centers and Tax Havens – An overview". *International Taxation – A Compendium*, Chapter 11 [Online], pp. 988–1011. Available at: [http://www.nishithdesai.com/fileadmin/user_upload/pdfs/ResearchArticles/Offshore Financial Centers.pdf](http://www.nishithdesai.com/fileadmin/user_upload/pdfs/ResearchArticles/Offshore%20Financial%20Centers.pdf) (accessed 30 March 2022).

4. Lebid' O.V. & Harkusha V.O. (2019), "Features of offshore zones and their role in the system of world financial centers", *Business Inform* [Online], no. 11, pp. 290–296. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-11-290-296> (accessed 20 March 2022).

5. Alstadsjøter Annette, Niels Johannesen, and Gabriel Zucman (2018), "Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality." *Journal of Public Economics* [Online], no. 162, pp. 89–100. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2018.01.008> (accessed 20 March 2022).

6. Martynenko, V. O. & Hordiienko V. P. (2018), "Analysis of the functioning of offshore zones and ways to overcome the consequences of their negative impact on the economy of Ukraine", *Ekonomika ta suspil'stvo* [Online], vol. 15, pp. 154–169. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/15_ukr/25.pdf (accessed 20 March 2022).

7. Lyvdar M. V., Yaroshevyh N. B. & Romanyk V. I. (2019), "Evolution and current features of the global offshore system and its impact on Ukraine", *Infrastruktura rynku* [Online], no. 38, pp. 346–353. Available at: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/38_2019_ukr/56.pdf (accessed 20 March 2022).

8. Lehan I. M. & Suprunova I. V. (2021), "Offshore jurisdictions as a tool for shadowing the economy and transnational crime", *Pravo ta derzhavne upravlinnia* [Online], no. 2, pp. 133–139. DOI: <https://doi.org/10.32840/pdu.2021.2.20> (accessed 20 March 2022).

9. Daniel Haberly & Dariusz Wyjck (2017), "Culprits or Bystanders? Offshore Jurisdictions and the Global Financial Crisis", *Journal of Financial Regulation* [Online], vol. 3, pp. 233–261. DOI: <https://doi.org/10.1093/jfr/fjx005> (accessed 30 March 2022).

10. Radu, Daniela Iuliana (2012), "Tax havens impact on the world economy." *Procedia-Social and Behavioral Sciences* [Online], vol. 62, pp. 398–402. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.09.064> (accessed 30 March 2022).

11. Davydenko N. M. & Vojtsekhivs'ka S. I. (2022), "Offshoring of the economy in the context of ensuring the financial security of Ukraine", *Pidpriemnytstvo ta innovatsii* [Online], vol. 22, pp. 67–72. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/22.11> (accessed 24 March 2022).

12. Tax Justice Network. Website. Available at: <https://taxjustice.net/> (accessed 20 March 2022).

13. Ofitsijnyj sajt Ministerstva ekonomiky Ukrainy [Official site of the Ministry of Economy of Ukraine]. Website. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed 25 March 2022).

14. Anthology of offshore: A guide to the Ukrainian offshore web. Available at: https://voxukraine.org/longreads/panama/index_ua.html (accessed 25 March 2022).

15. Ofitsijnyj sajt Natsional'noho banku Ukrainy [Official site of the National Bank of Ukraine]. Website. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (accessed 30 March 2022).